

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Etenduskunstide osakond

Teatrikunsti visuaaltehnoloogia õppekava

Lavastuskorraldaja eriala

Liisa Liksor

TEATRIKUNSTI VISUAALTEHNOLOOGIA ERIALANÄITUS
“(R)EVOLUTSIOON” IDEEST TEOSTUSENI

Lõputöö

Juhendaja: Holger Rajavee, TÜVKA lektor

Praktilise töö juhendaja: Margit Roosaar

Kaitsmisele lubatud .....

Viljandi 2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	2
1.TEATRIKUNSTI VISUAALTEHNOLOOGIA	4
1.2 Teatrikunsti visuaaltehnoloogia õppekava.....	4
2.VISUAALTEHNOLOOGIA ERIALANÄITUS “(R)EVOLUTSIOON”	6
2.1 Näituse sisu tutvustus	7
2.1.1 Kontseptsioon.....	8
2.2 Näituse loomise protsessid	9
2.2.1 Kontseptsiooni loomine.....	9
2.2.2 Näituse avamine Kondase keskuses	14
2.2.3 Arenguvõimalused	15
2.3 „(R)EVOLUTSIOON“ Von Krahli teatris.....	16
2.3.1 Näituse avamine	18
3.ENESEREFLEKTSIOON	20
KOKKUVÕTE.....	23
KASUTATUD MATERJALID.....	24
Lisa 1	25
SUMMARY	26

SISSEJUHATUS

Lõputöö eesmärk on anda ülevaade teatrikunsti visuaaltehnoloogia õppekava 25 juubeliks korraldatud eriala näituse “(R)evolutsioon” loomise protsessidest lavastuskorraldaja pilgu läbi. Kirjeldan idee arenemist füüsilisteks objektideks, näituse konteksti ning korraldamistööd nii Kondase keskuses Viljandis kui Von Krahli teatris Tallinnas.

Töö koosneb kolmest osast:

- esimeses osas avan visuaaltehnoloogia mõiste õppekava kontekstis ning kirjeldan selle arengut 25 aasta lõikes;
- teises osas kirjeldan näituse “(R)EVOLUTSIOON” arengut;
- kolmas osa koosneb eneserefleksioonist läbitud protsessidest.

Minu õppeteekond Viljandi Kultuuriakadeemias algas kultuurikorralduse õppekaval, kus spetsialiseerusin teatrikunstile. Peatselt tajusin, et soovin süüvida etenduskunstide loomisesse ning asusin õppima lavastuskorraldust. Pean seda valikut parimaks otsuseks, mida olen viimase viie aasta jooksul teinud. Olen saavutanud rohkem kui osanud loota, sest minu tutvusringkond on laienenud märkimisväärselt. Olen õppinud hindama meeskonda enda ümber, sest õhtusel teatrietendusel kogetav on vaid jäämäe tipp. Kogu suur masinavärk toimib täiskäigul lava taga ning see on koht, kus tegelikult kogu völlumaailm luuakse.

Lisaks kõigele olen ringiga tagasi jõudnud kunstiloomel juurde, millest nooremana olin loobunud. “(R)EVOLUTSIOON”-i puhul on tegemist näitusega, kus sain oma mõtteid ja ideid rakendada nii kunstiteose kui kontseptsiooni loomise osas. See on olnud põnev protsess ja hea kokkuvõte kogu minu õppeprotsessist Viljandi Kultuuriakadeemias. Selle käigus olen õppinud tundma nii kaastudengeid, õppejõude kui iseennast.

Usun, et “(R)EVOLUTSIOON” on algus millelegi suuremale. Tudengite tööde näitus on küll tavapärane nähtus, kuid selle kontseptsioon ja sõnum on kandvam kui varasematel kordadel.

Kersti Rattuse sõnul on kolm peamist põhjust, miks tudengitel on vaja osaleda näitusel:

1. Saada kinnitust endast kui loojast ehk saada tunnustust;
2. Müüa ennast, viia ennast pildile, tutvustada;
3. Saada näitusel osalemise kogemus.

Näitus on sündinud ja läbi viidud tudengite, vilistlaste, õppejõudude ja kooli töötajate ühistööna, kuid antud lõputöös annan ülevaate enda ideedest, seostest, ülesannetest ja sooritusest. See on eelkõige minupoolne subjektiivne analüüs. Minu ülesanne oli koos teiste tudengitega luua näituse kontseptsioon ning administreerida teostust ja toimimist. See tähendab viia läbi koosolekuid, leppida kokku kohtumisi ja transporti, manageerida kõikide osapoolte tööd, luua pressitekste ja kommunikeerida. Keskendun peamiselt kontseptsiooni loomisele ja näitusele Kondase keskusel ning pikemalt korraldustööst Von Krahli teatris.

1. TEATRIKUNSTI VISUAALTEHNOLOOGIA

Teatrikunst ei peitu ainult näitleja meisterlikkuses vaid kujunduse, tehnilise ja loomingulise meeskonna koosmõjus. Nii luuakse õrn pettekujutelm nagu seda on teater. Hea lavastus lihtsalt ei juhtu, see on suure organiseerimise, meeskonnatöö, talendi ja pühendumise tulemus. (Gilette 1997) Teatrikunst visuaaltehnoloogia on tunnetuslik ja samas tehniline ala, mida on keeruline määratleda. See on eelkõige ühisnimetaja lava taga valmivast, kuid laval presenteeritavale ainesele. Võib öelda, et lavakujundus kui stsenograafia teostub läbi visuaaltehnoloogia, esimene kui teooria ning teine kui praktika. Ning üht ei eksisteeri ilma teiseta.

1.2 Teatrikunst visuaaltehnoloogia õppekava

Teatrikunst visuaaltehnoloogia õppekava kuulub Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia etenduskunstide osakonda. **Etenduskunstide osakonna** unikaalsus Eesti lõikes avaldub eelkõige toimivas koosluses teatri-, tantsu- ja teatrikunst visuaaltehnoloogia õppekavadega, samuti koostöös teiste Tartu Ülikooli ja Viljandi Kultuuriakadeemia õppekavadega (kultuurikorraldus, muusikaõppekavad jt). Osakonna erialade kombinatsioon vastab rahvusvaheliselt levinud ja end õigustanud etenduskunstide (Performing Arts) kõrgkoolide mudelile. Etenduskunstide osakonna kõik õppekavad koosnevad üld- ja erialaainetest, nii praktilistest kui teoreetilistest. (Kultuuriakadeemia koduleht) Õppekava ühendab etenduskunstide valdkonna loovad ja tehnilised teadmised. Selle mõiste seisneb eesmärgis koolitada loomingulise mõtteviisiga tehnilisi teostajaid. “Teatrite loovtehnilised töötajad ei ole tänapäeval ainult kunstniku mõtete teostajad ja elluviijad, vaid on võimelised lavastuse loomeprotsessis partneritena kaasa rääkima ja panustama nii tehniliste oskuste kui sisuliste teadmistega. Teatrikunst visuaaltehnoloogia õppekava ühendab ja seob endas haridusväljal üsna unikaalsel moel loovuse ning tehnilised oskused. See kombinatsioon annab võimaluse enda jaoks lahti mõtestada, mil moel meie erialades põimuvad loominguline ja tehniline aspekt.” (Komissarov 2016)

Õppekava jaguneb neljaks spetsialiseerumise suunaks: dekoraator-butafoor, valguskujundaja, lavastuskorraldaja ja multimeedia spetsialist.

1.2.1 Ajalugu

1991. aastal võeti Eesti Teatriliidu tellimusel vastloodud Viljandi Kultuurikolledžis vastu teatrikateedri erialadele: näitlejate teatritöö korraldajate, butafoor-dekoraatorite ja valgus- ja helirežissööride kursus õppeajaga 3,5 aastat. Eestis esmakordselt koolitatavale butafoor-dekoraatori erialal sõeluti tihedas konkursis 6 üliõpilast. Kaks neist olid eelnevalt lõpetanud Tartu Kunstikooli ja üks töötanud teatris. (TVT ajalugu) Teatrite loov-tehniliste erialade töötajate koolitamise kõrghariduse tasemel algatas Kalju Komissarov (Riig 2016). Esimesed butafooria tudengid tegutsesid peamiselt teater Ugala ruumides. Aastal 1995 lõpetas viis **dekoraator-butafoori**. Järgmine vastuvõtt teatri tehniliste töötajate koolitamiseks toimus aastal 1998, mil alustati lavastuskorraldajate kursusega. Kursuse juhendajaks sai Kersti Rattus, kes keskendus pigem üldkunstiliste õppeainetele, näitusevõimalustele ning vähem korraldusalasale õppele. 2000. aastal avati valguskujunduse eriala, mis oli tihedalt seotud toonase kultuurikolledži *black-box* tüüpi saali lõpliku väljaehitamise ja tehnilise varustamisega (Universitas Tartuensis 03.2016).

Kümne aasta jooksul oli koolitatud nii dekoraator-butafooride, lavastuskorralduse kui valguskujunduse õppekava eraldi. See tähendas süvendatud õpet loovtehnilisel õppekaval, kuid tekitas probleeme õppejõududes. Vestluses Kerti Rattusega ilmnas, et eelkõige just professionaalsete õppejõudude koolitamiseks ja sellega õppekava parandamiseks hakati looma ühisõppekava. Selle tingis ka Kultuurikolledži õppekavade akrediteerimine aastal 2003. Uue õppekava loomise probleem seisnes sobiva nime leidmises, mis vastaks kriteeriumitele. See tähendab sisaldab sõna “teater” ja “kunst”, on ainsuse nimetavas käändes ning on olemuselt loovtehniline. Uue nimetuse – teatrikunsti visuaaltehnoloogia- mõtles välja Kersti Rattus ning sellega loodi ühisõppekava.

Alates sügisest 2004 võeti korraka vastu nii dekoraator-butafoori, lavastuskorraldaja kui valguskujundaja õppekavale. Konkurents oli tihe, pakutavale kümnele õppekohale avaldas

soovi 43 tudengit, olles populaarsuselt teine õppekava sel aastal (Ehrenpreis 2004). Vastuvõtt on toimunud kuni tänaseni igal teisel aastal ehk vaheldumisi teatrikunsti tudengitega. Kokku on õppekava lõpetanud aastatel 1991 – 2015 78 tudengit, kellest 36 dekoraator-butafoori, 21 valguskujundajat, 15 lavastuskorraldajat ja 6 multimeedia spetsialisti (TVT vilistlased).

2. VISUAALTEHNOLOOGIA ERIALANÄITUS

“(R)EVOLUTSIOON”

Teatrikunsti visuaaltehnoloogia eriala 25 aastapäevaks loodud juubelinäitus “(R)EVOLUTSIOON” avati Kondase keskuses 9.märtsil 2016.

Foto: Mailiis Laur

2.1 Näituse sisu tutvustus

Miks me unustame une oma voodis, selleks et terve öö tööd teha?

Miks me unistame teleskoopjäsemetest kui lae all turnime?

Miks me ostame ilusaid asju, et need koledaks teha?

Miks me värvime puulehti seinavärviga?

Miks me oleme vait, kuigi tahaks karjuda ja kõik nurka visata?

Miks me ei saa anda ühest vastust, kui tehnika ei tööta?

Miks me ei saa kunagi etendusi lihtsalt „vaadata“ või „nautida“?

Miks me rahakotid on pungil erinevatest tsekkidest?

Miks mulle meeldib teha seda, mida ma teen?

Kuidas näeb (R)evolutsiooni valguskujundaja, multimeedia spetsialist, dekoraator-butafoor, lavastuskorraldaja ?

Kindlasti on igapähele meist mõni eriti äge mõte, mis ei ole kunagi materialiseerunud. Idee, mis on jäänud aknalauale kohvitassi hallitama. Särav unistus, mille jaoks ei ole leitud realselt aega. Õhinapõhine plaan, mis jäi soiku kiireloomuliste tööülesannete tõttu.

Meie elu ja väljendusvorm on pidev protsess. Teatrikunsti visuaaltehnoloogia õppekava loodi 25 aastat eest, kust tagasiteed enam ei ole! Uued inimesed, ambitsioonid ja lahendused. Uued tehnoloogiad, materjalid ja meediumid. Erialase evolutsiooni käigus areneb nii looming kui ka teostus. See protsess ei lõppe mitte kunagi.

(R)evolutsioon avab ukse etenduskunstide telgitagustesse valgustades tegijate mõtisklusi oma erialast. See on näitus traditsioonilistest ja alternatiivsetest tehnoloogiatest etenduskunstides. (R)evolutsioon rebib need välja kontekstist ja asetab uude iseseisvasse keskkonda - Visuaalistani.

Meie loome oma süsteemi.

Meie nimetame selle Visuaalistaniks.

Meie oleme Visuaalistani alalised elanikud.

Jõud on ühendanud teatrikunsti visuaaltehnoloogia tudengid Carmen Seljamaa, Eliisa Vellama, Ida Lepparu, Jari Matsi, Kaisa Ekbaum, Karolin Tamm, Kerli Kore, Kristi Kalmus, Kristo Kuusik, Kärt Petser, Laura-Maria Mäits, Liisa Liksor, Madli Liiva, Mailiis Laur, Mari-Riin Villemsoo, Merilin Sillastu.

Vilistlased Annika Aedma, Evelin Vassar, Gerda Sülla, Imbi Türk, Kaido Torn, Katrin Nigumann, Kaie Olmre, Lea Ojam, Martin Makarevitš (koos muusiku Argo Valsiga), Oliver Kulpsoo, Pille-Riin Lillepalu.

Lisaks õppejõud Taavet Jansen ja Toomas Tikk.

2.1.1 Kontseptsioon

Ekspositsioon koosneb 24 väikesest mustast kastist moodustuvast installatsioonist ning ühest ruumiinstallatsioonist. Esimese puhul on välisvaatlejal võimalus piiluda loovtehnilise inimese hinge ja mõttemaailma ehk väljast sisse. Vaatajal on võimalus siseneda 25-ndasse kappi ning asetada iseennast visuaaltehnoloogi maailma ehk seest välja.

Teatrikunst kui selline on kollektiivne kunst, mille puhul töötavad kõik protsessi kaasatud liikmed ühise eesmärgi ehk lavastuse toimimise nimel. Kuid kas saab võtta lavastus kui pusle tükkeks ning presenteerida neid osi eraldiseisvalt? Teksti on võimalik lugeda, muusikat esitada, liikumist ja näitlejatööd on keerulisem eraldada, sama probleem on ka kujundusega. Paljas lava- või valguskujundus ei ütle ilma kontekstida midagi. Kuid neid eraldi vaadeldes võib näha iga detaili sõnumit. Seda sõna, mis moodustab kokku üheks suures vestluseks vaataja ja esineja vahel. Revolutsiooni käigus iseseisvuvad visuaaltehnoloogid, rebides oma loometöö välja tavapärasest kontekstist ja kollektiivsest kunstist asetades end uuele pinnale. Selleks saab visuaaltehnoloogia oma riik Visuaalistan.

Riiki saab külastada, kuid seal töötada vaid viisa alusel. Iga näitusel osaleja on täitnud viisa vormi ning on selle alusel presenteeritud. Antud näituse puhul ei ole töodel allkirju või saatetekste, igal taiesel ehk kapil on kood, mis ühtib viisa taotlusel oleva koodiga.

Viisad Tallinnas Von Krahlis. Foto Karolin Tamm

2.2 Näituse loomise protsessid

Idee juubelinäituse korraldamisest tekkis visuaaltehnoloogia õppekava programmijuhil Eve Komissarovil 2015 aasta kevadel. Algne juhtmõte oli korraldada vilistlaste ja tudengite ühisenäitus Kondase keskuses, kuid sellest arenes ideede edendamise faasis välja kaks iseseisvat näitust. Vilistlastest butafoorid soovisid teha ülevaatenäitust tehtud töödest, teatrimaskidest ja nukkudest. Tudengite suund oli rakendada elektrotehnilisi teadmisi ning teha pigem tehnoloogilist kui traditsioonilist näitust. Sellest tulenevalt hakkasid arenema kaks näituse projekti – butafooria vilistlaste näitus “Segatud meediumid” ja tudengite näitus “(R)EVOLUTSIOON”. Näitused vastanduvad üksteisele nii vormi kui kontseptsiooni mõttes, kuid moodustavad terviku eriala arengust 25 aasta lõikes. Vaatlen lähemalt projekti “(R)EVOLUTSIOON” arengut septembrist 2015 kuni maini 2016.

2.2.1 Kontseptsiooni loomine

Juubelinäituse idee tutvustus tudengitele toimus Eve Komissarovi poolt 31.08. 2016. Sellest kohtumisest võtsid tudengitest osa Mailiis Laur, Mari-Riin Villemsoo ja Jari Matsi teiselt kursuselt ning mina, neljandalt kursuselt. Nimetatud tudengitest kujunes ka tuumikgrupp

näituse korraldamisel. Juba esimesest kohtumisest peale oli selge, et tegemist saab olema interaktiivse näitusega, mis kõnetab noori ning annab võimaluse tehnoloogia paljususele.

Märksõnad Eve Komissaarovi kokkuvõttest “ruumiinstallatsioon, mis koosneks väiksematest elementidest, et oleks lihtsam edasi transportida. Õppekava ajalugu. Teatriime, meie teeme. Interaktiivsus. Sensorid. Inimese sisenedes algab etendus. Erialadele vastavad helid, helide miksimine, sümfoonia.”

Ka esimesest kohtumisest sai selgeks, et näitus on eelkõige meie eriala laiemale publikule avav ning peab saama suuremat kajastust kui seda on olnud varem. Lisaks sain endale projektijuhi rolli kui ainuke lavastuskoraldaja selles meeskonnas. Osakonna poolne projektijuht Irene Hütsi koostas Viljandi Linnavalitsusse taotluse, mis tähendas kiiret kontseptsiooni ja eelarve loomist, sest tähtaeg oli 20.09.2015.

Esmatähtsaks sai ideede arendamine ja kontseptsiooni paika panemine, millest kogu näituse puhul lähtuda. Tuli luua vundament, millele näitus rajada ning just see oluline aspekt muutus ka kõige keerukamaks. Eriti tänu sellele, et mõte korraldada näitus ei tulnud meie endi seast vaid programmijuhi ettepanekuna. Väiksemad kohtumised meeskonnaga viisid tulemuseni, kus jõudsime tööpealkirjani “Sisevaade”. See pakub kahepoolset lahendust ehk avada end kui visuaaltehnoloogi maailmale ja samas võimaldada juhuslikul möödakäijal sinna maailma vaadata. Soov mõtiskleda enda eriala ja selle olemuse üle oli üks esimesi kindlaid suundasid. Lisaks kutsuda ka valdkonna väliseid inimesi tutvuma meie erialaga. Võib öelda, et näitus on ka varjatud turundus visuaaltehnoloogia õppekavale tudengite leidmiseks. Arvan, et edasiõppimise võimalusi otsiv noor ei pruugi leida seoseid enda ja sõna “teatrikunsti visuaaltehnoloogia” vahel. Selleks, et selgitada ja viia antud sõnapaari Viljandist kaugemale tuleb korraldada midagi suuremat kui tavapärase teatrimaskide näitus või videote ettenäitamine.

Esialgne kontseptsioon oli suhteliselt nõrk ning hõre. Oli olemas teemavaldkond, mis vajab täpsustamist. Lähtusime märksõnadest: eriala mõtestamine, tehnoloogiline teater, interaktiivsus, väikesed iseseisvad pinnad, loovtehniliste töötajate esiletõstmine.

Juba esimeste ajurünnakute puhul pakkusin välja ideid, mida olin korjanud Praha Kvadrennaali külastades. Märksõnaga väike iseseisev ruum seostus USITT'i väljapanek, mis koosnes koolikappidesse paigutatud lavastust ettevalmistavatest materjalidest. Ehk seal oli kõike, mida autor pidas vajalikuks eksponeerida – visanditest, kangaproovidest, fotodest kuni esimeste kostüümide ja valgustiteni.

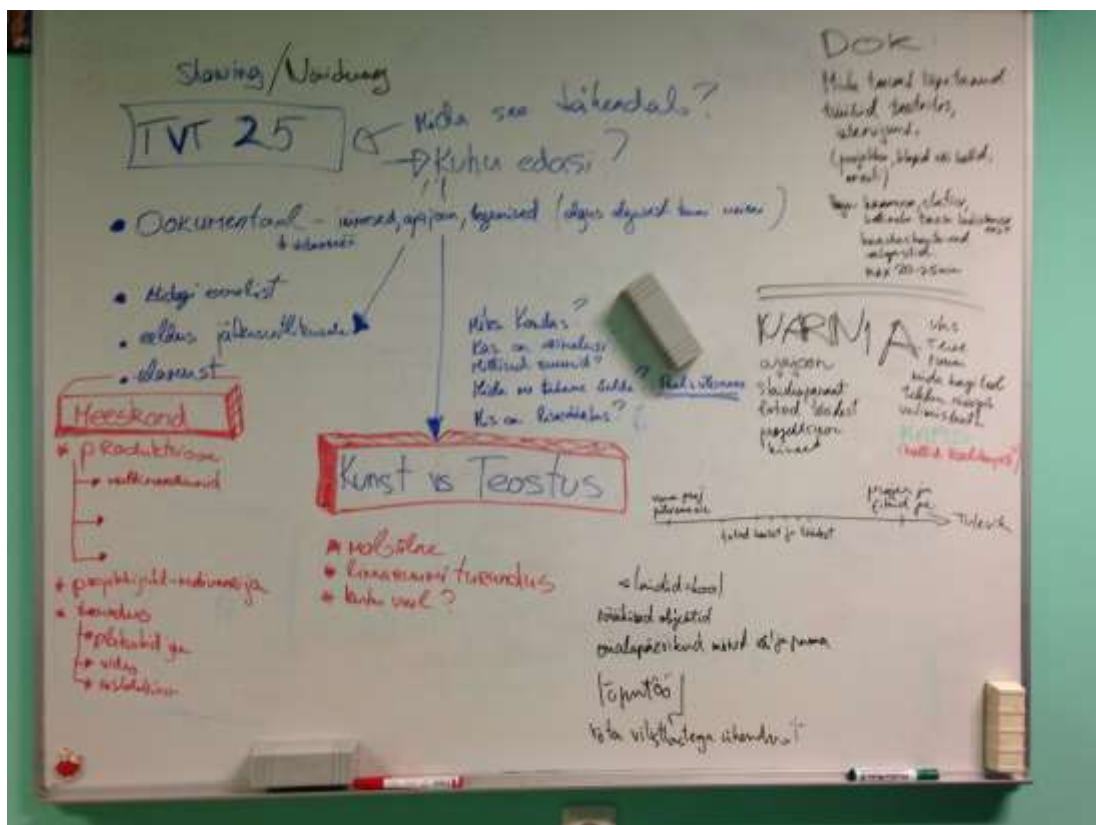
Detail USITT väljapanekust. Foto: Liisa Liksor

Selline algidee – paigutada näituseobjektid kappidesse sobis mitmel põhjusel. Esiteks ei sega tööd üksteist juhul kui tegemist on erinevate meediumitega (heli, valgus, video) ning võimalus avada loovtehnilist maailma. Ukse avamine on kui möödakäija püüd uurida visuaaltehnoloogia maailma. Võimalus vaadelda tavaliselt lava taga töötavate inimeste ja sealsete objektide olemust. Sellest tulenevalt tekkis 25 kappi kui sümboolne arv tähistamaks õppekava veerandsajandat aastapäeva. Kapi temaatikaga seostus filmis “Narnia kroonikad: lõvi, nõid ja riidekapp” dimensioonide vahelise väravaportaalina kasutatud suur riidekapp, millesse sisenedes lapsed end võlumaailmast leidsid. Sellest ideest kantuna saime inspiratsiooni luua visuaaltehnoloogide võlumaailm, kuhu läbi suure kapiukse on võimalik siseneda.

Nii Mailiis kui hiljem ka Kersti Rattus tõid välja fakti, et mööbliesemete tugev seos oma olemusega ja tekitavad pigem visuaalset lärmi. Sellest hoidumiseks jõudsimme ühtsete mustade kastideni. Anonüümne must 50x50x50 cm kast on sarnane meie õppes pidevalt kasutatavale maketile, samas on see ruum, mida võib sisustada vastavalt enda soovile. Kasti on lihtne transportida ning üksteisega kokku monteerida. Mailiis kui “kastiruumi” ja näituse visuaalse identiteedi hoidja tegeles ruumi optimeerimise ja ühtse terviku loomisega.

Oktoobrist alates toimusid kokkusaamised Toomas Tiku juhendamisel õppeaine “Tehnoloogia praktikum” nime all. Kohtumised seisnesid näituse ettevalmistavate teemade ja ideede

Meeskonna sünergia on koos töötades loovam, samuti andis koos käimine näituse tuumikmeeskonnale võimalusi korralduse kulgemise tutvustamiseks teistele. Sellisel viisil sai katsetada planeeritud tegevuste vastupidavust, ideede kvaliteeti ning jõuda ühisele kontseptsioonile, mis ühendab kõiki erialasid. Lisaks jõuda kindla sõnumini, mida on võimalik vilistlastele edasi kommunikeerida. Läbi käisid erinevad teemad, mis olid kokkuvõttes seotud enda ja oma eriala suhestumisega.

12

Novembriks olime jõudnud kontseptsioonini, mida oli võimalik esitleda nii vilistlastele kui Kultuurkapitali taotlusesse. Selleks sai “(R)EVOLUTSIOON”, mille ajendiks ning suunaks sai soov välja astuda oma tavapärasest keskkonnast ning tõestada nii endale kui laiemale üldsusele visuaaltehnoloogia vajalikkust. Mis saab siis kui tehniline meeskond eraldub loomingulisest ehk esinejatest? Kas see on võimalik? Meie püüdlus on saavutada autonoomia, saada samasugused õigused ja tunnustus nagu seda on esinejatel. Näituse kontseptsiooniks sai iseseisvuse saavutamine luues visuaaltehnoloogide riik nimega Visuaalistan. Sellest edasi saime teemat arendada kui revolutsioonilist pööret loovtehniliste töötajate arengus. Mis tõi endaga kaasa näituse pealkirja “(R)EVOLUTSIOON”. See on mitmetähenduslik, sest revolutsioon on olukorra või seisundi kiire ja murranguline muutumine. Poliitiliselt riigipööre, mille puhul asendatakse vana kord uuega. (EKI 2016) Sellele vastandub evolutsioon kui pikaajaline ja pöördumatu muutumine Maa ajaloo jooksul. Evolutsioonilistel muutustel ei ole eesmärki ega püsivat suundumust täiustumise poole, evolutsiooni põhiprotsess on kohastumine. (TEA 2011) Sellest tulenes ka mõiste - tehniline revolutsioon toob kaasa erialase evolutsiooni.

2.2.2 Meeskonnaliikmed ja ülesanded

“(R)EVOLUTSIOON” on tudengite, vilistlaste, õppejõudude ja akadeemia töötajate ühistöö, kuid jagasime teatud rollid ja vastutuse omavahel. Leidsime tuumikgrupiga, et on lihtsam kui töötame ideede kallal ja kaasame teised tudengid hetkel, mil oleme oma ideedes ja suundades kindlad. Lisaks jagunesid suhteliselt loomulikult vastutusalad – Mari-Riin Villemsoo tegeles vilistlaste leidmise ja nendega kontakteerumisega; Mailiis Laur visuaalse terviku loomisega; Jari Matsi materjalide leidmise ja ehitustöödega; Carmen Seljamaa visuaalmaterjalide loomisega; mina tegelesin üldise terviku hoidmise, turunduse ning tekstiloomega. Rahastuse leidmise ja nende haldamisega abistas etenduskunstide osakonna projektijuht Irene Hütsi. Seda põhjusel, et taotluse esitaja on ülikool ning toetust küsiti nii “Segatud meediumid” kui “(R)EVOLUTSIOON” projektidele. Üldiselt loetakse projektijuhi rolliks ka finantspoolega tegelemise, kuid antud projekti puhul oli arukas, et seda haldas etenduskunstide osakonna poolne projektijuht.

Õppejõud Toomas Tikk toetas kogu tehnoloogilise osa loomist ja teostust. Lisaks viis läbi õppeainet “Tehnoloogia praktikum”, mille käigus igaüks arendas oma ideed ning sai tagasisidet. Võib öelda, et tänu tema teadmistele ja abile näitus tehniliselt teostus. Suure panuse andis käsitöö osakonna tudeng Markus Pau ja tema kursusekaaslased, kes valmistasid kõik

kastid ning Narnia ukse. Esialgu lihtne töö osutus päris aeganõudvaks ülesandeks, sest kastide puhul oli vaja arvestada nende vastupidavusega. Objekte transporditakse, uksi avatakse loendamatuid kordi ja väljanägemine peab jääma endiseks.

Kondase keskuses inspiratsiooni otsimas. Foto Liisa Liksor

2.2.2 Näituse avamine Kondase keskuses

Näitus “(R)EVOLUTSIOON” avati Kondase keskuses 9.märtsil 2016 ning jäi avatuks kuni 17.aprillini.

Avamisele kogunes huvilisi rohkem kui oskasime oodata, suurem osa neist olid kaastudengid. Toimus avamise aktsioon, mis tähendas Visuaalistani avamist avalikkusele. Sarnaselt oma taieste vormile, olid kõik osalised riietatud musta. Toimusid sõnavõttud ja kõned näituse ja õppekava sünnist ja protsessidest, mida modereeris Jari Matsi. Näitus sai pidulikult avatud punase kaabli läbilõikamisega Toomas Tiku poolt. Tema sai nimetatud ka Visuaalistani aukodanikuks suure panuse eest tudengite töösse.

Avamisele järgnes ka pidu raamatubaaris Romaan, kuhu kutsusin muusikat mängima stsenograafi Illimar Vihmari ning filosoofia õppejõu Valle-Sten Maiste. See tähendas, et tegelesin lisaks näituse avamisele ka esinejatele vajamineva tehnika organiseerimisega. Esialgu olin arvestanud, et tehnikaga hankimisega tegeleb Romaan, kuid tänu Viljandis tegutsevate vastava ala isikute ringkonna väiksusele sain kiiresti ja opereeritult probleemid

lahendatud. Kuigi nende tegevuste peale kulus tarbetult aega meediakajastuste püüdmise arvelt. Siinkohal oleks olnud mõistlik pikemalt tegevusi ette planeerida ning delegeerida.

Näituse avamine Kondase keskuses. Foto: Pille Kannimäe

Näituse tagasiside oli positiivne ning mitmed akadeemia tudengid kiitsid meie tööd. Arvan, et suur osa külastajatest Kondase keskuses olid tudengid, kes üldjuhul galeriisse ei satu. Kondase keskuse töötaja Mari Meistri sõnul oli külastatavus antud ajaperioodi kohta keskmine, umbes 400 piletit ostnud inimest. Kuid siia tuleb lisada veel umbes 80, kes ei ostnud piletit ehk avamisele tulnud külastajad, tööde autorid ja nende lähedased või juhendajad, kooli töötajad ja õppejõud.

2.2.3 Arenguvõimalused

Antud lõputöö esitamise hetkeks on näitus liikunud Tallinnast Von Krahli teatri proovisaalist Pärnu teatrisse Endla. Seal jääb ekspositsioon avatuks juuni keskpaigani ehk kuni Endla hooaja lõpuni. Installatsioonidest avatakse publikule võimalus vaadelda “Kastiruumi”, “Narniat” sinna ruumi ei planeeri viia. Seda nii ruumilahenduse kui ajalise ressursi tõttu.

“(R)EVOLUTSIOON” on saanud ka kutse osaleda teatrifestivalil Draama, mis toimub 6.-11.09 Tartus. Antud hetkel veel kinnitust ei ole, millistel tingimustel ning kuhu ekspositsioon paigutatakse. Seda on rõõm tõdeda, et meie näitust on märgatud ning sõna on levinud. Lisaks tunneb installatsioonide vastu huvi NUKU muuseum, kus avatakse sügisel uued näituse

pinnad. Muuseumi juhataja sõnul sobituvad kastid nende uue kontseptsiooniga ja ruumilahendusega. Hetkel käivad läbirääkimised tingimuste, mahu ja kestuse asjus.

Kuid näituse edasi liikumine tähendab ka parandusi ja hooldustöid. Kõik, mis töötab kulub või vajab uuendamist. Õnneks ei ole siiani probleeme ilmnenu, välja arvatud Martin Makarevitši ja Argo Valsi kastiga, mille heli ei tööta. Põhjuseks on sülearvuti ülekuumenenud aku, mis ohutuse kaalutlusel on eemaldatud.

Esimese spetsiaalselt juubeliaastaks loodud näituse kohta on tegemist hea sooritusega, kuigi usun arenguruumi. Milline võiks olla järgmine näitus? Kas Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia võiks saada esindatud ka järgmisel korral Praha kvadriennaalil näiteks näituseobjektiga? Eelmisel korral olime esindatud tehnoloogilise teatri etendusega, kuid kas võiksite ka püüelda väljapanekuni? Mida selline variant võib tähendada Eesti lavakujunduse arengusuundadele?

2.3 „(R)EVOLUTSIOON“ Von Krahli teatris

Kui Viljandis oli ruumide leidmine lihtne, sest Kondase keskus ise pakkus välja näituse võimaluse, siis Tallinnas oli sobivat pinda üsnagi keeruline leida. Ametlikud galeriid teevad oma näituseplaane mitu aastat ette ning puudusid ka vastavad teadmised, kuhu „(R)EVOLUTSIOON“ kõige paremini sobib. Olles sisu poolest eelkõige etenduskunstidele suunatud pöördusime eelkõige etendusasutuste poole. Kuid teatrite pakutavad näitusepinnad oma tehniliste võimaluste poolest üsnagi ebasobivad. Otsimise ajal ehk oktoobris-novembris puudus meil ka reaalne arusaam, milline näitus välja nägema hakkab peale selle, et tegemist on interaktiivse installatsiooniga. Kuid kindel oli see, et sobilikul pinnal peab olema inimene, kes eksponaate sisse lülitab ja ka põgusalt jälgib nii turvalisuse kui töökindluse mõttes. Konsulterisin ka Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseumi tegevjuhi Marten Eskoga vajalike ruumide osas, kuid peale ARS'i peamaja projektiruumi ei osanud ta muud soovitada. Kuid ka seal oleks olnud probleemiks see, et otseselt ei ole kedagi, kes näitusel kohapeal viibiks. Kaalumisel oli ka galerii „MÄSU“, kuid kui saime positiivse vastuse Von Krahli teatrilt, siis

valisime viimase. Seda põhjusel, et Von Krahli teater on tuntud oma tehniliste lahendustega lavastuste poolest ning publik võib olla samuti alternatiivsemate huvidega.

Planeerimise käigus sobiv paik tegelikkuses ei toiminud. Esiteks asub prooviruum teisel korrusel, teatrisaali vastas, kuid neid lahutab väike koridor. Eeldasin, et teatrikülastajad põikavad enne etenduse algust ka kõrvalsaali, kuid seda pigem ei juhtunud. Ka teatri poolt tuli signaal, et külastatavus on hõre.

Foto: Liisa Liksor

Tallinna näitusega oli veel komplikatsioone. Esimene seisnes selles, et Von Krahli teater sätestas ajalise piirangu lahtioleku aegadele. Kuna ekspositsioon asus teisel korrusel, kontoriruumide vastas, siis tekkis turvalisuse risk. Administratsioon teeb kontorites tööd ning ei saa näitust jälgida. Lisaks võimalus, et näitusekülastaja satub juhuslikult kontoriruumidesse, kus on ka väärtuslikud esemed. Sellest tulenevalt oli näitus avatud kõikidel teatri enda etenduste õhtutel ajaperioodil 20.04 – 13.05.2016 kell 18.00 – 21.00. Kahjuks põhjustas see segast infot külastajatele, keda huvitas näitus, aga mitte etendus. Minuni jõudsid mitmed küsimused, kas ilma teatripiletita on võimalik näitust vaatama tulla. Arvan, et see sai ka takistuseks nii mõnelegi näitusest huvitatule. Siinkohal saan öelda vaid, et tasub kaaluda vastuvõtva organisatsiooni tingimusi ja võimalusi.

Juba näitust planeerides lähtusin võimalusest siduda “(R)EVOLUTSIOON” ka TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia festivaliga Kultuuridessant, mis toimus 4.-5.05 Tallinnas. Selle tarbeks

avasime nendel päevadel näituse vaatajatele kell 12.00, kus viibisin ise kohapeal. Kahjuks külastajaid sattus päevasel ajal näitusele alla kümne. Parim oleks olnud kui nii näitus kui festival oleks toimunud üksteise vahetus läheduses. Etendused toimusid teatrikeskuses Vaba Lava, mis asub 15 minutilise jalutuskäigu kaugusel teatrist Von Krahli ning sealsed külastajad näitusele suuremal juhul ei jõudnud. Kuigi olime esindatud nii festivali programmis kui Facebooki'i ürituse lehel.

2.3.1 Näituse avamine

Näituse avamine toimus 19.04 kell 19.00 ning oli avatud kuni 13.05.2016. Toimus väike aktsioon ning kõned Taavet Janseni ja Toomas Tiku poolt. Näituse avas ka sel korral Visuaalistani aukodanik Toomas Tikk.

Ametlikult oli välja kuulutatud näituse avamine Tallinnas 20.04, kuid tegin ettepaneku korraldada avamine 19.04. Seda põhjustel, et 20.04 toimus teatrisaalis etendus "Paradiis" algusega kell 19.00 ning avamine oleks seganud nii etenduse kulgu kui teatrikülastajaid. Planeerisime avamise aktsiooni suuremalt kui Kondase keskuses, kuid lõppkokkuvõttes muutus see suurtest ideedest kohapeal leitud ideeks. Seda suuresti meeskonna hajutatuse tõttu, mida tingis erinevates linnades asumine ning fakt, et oleme juba näituse avanud.

Avamise aktsiooniks planeerisin paraadi manifesteerivate kõnede ja löökpillidega Vabaduse väljakult Rataskaevu tänavale Von Krahli teatrini. Kuid selgus, et tudengitest võib kohale tulla heal juhul pooled ehk umbes 5. Konsulteerides erinevate kunstiringkondadega seotud isikutega jõudsin arusaamisele, et kui kohale ei tule suur hulk rahvamassi jääb kogu sündmus nõrgaks. Meeskonna liikmetega suheldes leppisime kokku, et suurt ettevõtmist ei korralda, sest puudus sütitav idee ning piisav ajaline ressurss. Järele mõeldes oleks selle paraadi toimumine olnud suur risk instrumentidele, sest 19.04 olid ilmastikuolud kehvad, sadas rahet ja vihma. Selle tõttu ei oleks olnud välitingimustes pilli mängida mõistlik. Toimus väike aktsioon, kus "revolutsioonivana" ehk Jari Matsi mustas keebis juhatas avakõnesid ja inimeste liikumist.

Näituse eel koostas pressiteateid ja suhtlesin erinevate meediakanalitega, kuid reageeris ainult "Müürileht", kelle *online* versioonis avaldati näituse pressiteade. Suhtlesin ka

Rahvusringhäälingu ning erinevate kultuuriuudiste portaalidega, kuid nemad näituse avamist ei kajastanud.

Avamine Von Krahli teatris. Foto Karolin Tamm

3. ENESEREFLEKTSIOON

Minu teekond lõputöö kontekstis on olnud õpetlik protsess. Näituse korraldus oli viimase aasta läbiv tegevus septembrist tänase hetkeni. Kuigi ametlikult lõputööks vormistasin selle alles viimases etapis. Peamised kõhklused teema sobivuses oli küsimus, kas näituse korraldamine on sobilik vorm lavastuskorraldaja loov-praktiliseks lõputööks. Lisaks fakt, et viibisin kõige kiiremal korralduse perioodil (jaanuar-märts) vahetusüliõpilasena Kopenhaagenis Taani Kõrgemas Lavakunstikoolis.

Olin sügissemestril kinnitanud diplomilavastuseks koostöö Iraani lavastaja Homayoun Ghanizadeh “Agamemnon”, mis lavastaja poliitiliste probleemide tõttu oma kodumaal ära jäi. Sellele järgnes töö luulelavastuse “Mee lakkumine ei ole meelakkumine” produtseerimisel. Peale kolme nädalat tööd ideega sain enda jaoks selgeks, et see on liiga suure rahalise riskiga ettevõtmine. Mängisin eelarvet ühte ja teistpidi ümber, vähendasin esinejate arvu, kuid sellisel juhul kadus kogu lavastuse kese. Juhendaja Margit Roosaarega mõtlesime erinevaid variante, kuid minu lõplik otsus oli lavastuse välja toomine edasi lükata sügisesse või järgmisesse aastasse. Sellised ettevõtmised on eelkõige rahastatud Kultuurkapitali poolt, kolmanda sektori panustamisele ja piletitulule kui peamistele tuluaallikatele loota ei saa. Olen nii mitmelgi korral lähtunud õppejõu Kaarel Oja loengus antud nõuandest, et ei ole mõistlik viia projekt lõpuni ainult selle pärast, et seda on juba alustatud.

Sellele järeldusele järgnes otsinguline periood ja näituse “(R)EVOLUTSIOON” kolimise organiseerimine. Sellel perioodil jõudsin arusaamisele, et just erialanäitus on projekt, millega olen viimasel õppeaastal igapäevaselt mõtetega kaasas olnud, planeerinud ning kaasa töötanud. Kurbnaljakas on fakt, et jõudsin taaskord tagasi selleni, millega igapäevaselt tegelen.

Ajal, millal viibisin välismaal korraldasid teised meeskonnaliikmed projekti edasi. Suurema osa korralduslikust poolest võttis enda peale Mari-Riin Villemsoo, kes sai selle rolliga väga hästi hakkama. Võin öelda, et kui formaalselt lasus minul projektijuhi nimetus, siis sisuliselt oli selleks Mari-Riin. Hindan tema kainet mõistust, organiseerimisvõimet ja motivatsiooni. Kunstiliste küsimuste ja visuaalse identiteedi eest vastutas Mailiis Laur. Tema puhul mängis

suurt rolli varasem kunstiharidus ja kontekstitaju. Arvan, et tänu tema teadmistele ja kogemustele saavutasime visuaalse terviku.

Minu jaoks oli kõige raskem hetk, mil saabusin tagasi Eestisse. Olin pea kahe kuu jooksul hakanud kohanema teise kultuuriruumi ja keskkonnaga ning naastes ei olnud võimalik uuesti tavapärasesse Eesti rütmi sisse elada. Sõitsin öö peale Eestisse naasmist ehk 1.märtsil Viljandisse, näituse avamiseni oli üheksa päeva. Sattusin kogu sündmuste keeristesse ning alustasin nii korraldamist kui enda kasti valmistamist. Õnneks tegime kasti koos kursusekaaslase Eliisa Vellamaga, kellega saime ideid vahendada ja katsetada.

Kuid mittepiisav aja ressursside paigutamine viis selleni, et ei jõudnud kõikide ülesannetega tegeleda. Olin eelkõige hõivatud enda kasti ja üldise korraldusega, kui meediaga suhtlemisega ja tutvustavate tekstide loomisega. Pean tunnistama, sel hetkel olin eelkõige projektis osaleja kui selle juhtija. Naljakal kombel ei erine näituse avamise eelne nädal lavastuse esietendusele eelnevale perioodile. Magamatus, üleväsimus, ebatervislik toitumine, pinged ja tugevad emotsioonid on tavaline, kuid selline olukord soodustab ka kambavaimu teket, üksteise toetamist, originaalsete lahenduste leidmist ning kustumatuid mälestusi.

Praegu tagasi mõeldes teeksin paljusid asju teisiti, mis oleks parandanud näituse kajastamist ning laiema publikuni jõudmist. Tunnen, et minu nõrkadeks külgedeks on terviku haldamine ja suurema pildi nägemine detailide asemel. Lisaks vähene kogemus meedia ja pressiga suhtlemisele kuluva ajaressursiga. Olin tegelemas pigem iseenda kunstilise sooritusega kui näituse reklaamimisega. Arvan, et oleks olnud mõistlik juba alguses tajuda, et ei jõua kõikide ülesannetega ise tegeleda ning kaasama meeskonda lisaks näiteks kultuurikorralduse tudengi.

Kuid olen rahul näituse kunstilise sooritusega, mis on loodetavasti tugev aluspind järgmistele. Eneselegi ootamatult kuulen kirja pandud mõtteid ja ideid, küsimusi ja lauseid näitusel. Loen tutvustust, mille olen kirjutanud, vaatan vormi, mille loomise juures olen olnud. Minu juhuslikud mõtted, millest sai teostus. Olen õnnelik selle üle, et uitmõtted või mõttekriitseldustest on vormunud midagi nii suurt, mis annab võimaluse tutvustada nii tuttavatele kui võõrastele ideed kontekstist, kus toimetan. Selline vorm nagu näitus ei anna täielikku ülevaadet visuaaltehnoloogia olemusest või õppekavast, kuid on piisavalt materiaalne ja arusaadav vorm selle presenteerimiseks. Minu eriala ehk lavastuskorraldust on keeruline määratleda, sest see on lai mõiste, kuid annab ühe eesmärgi – töötada lavastuse väljatoomise nimel. See tähendab kõikide komponentide tunnetamist ning toimimist. Omada ülevaadet kõigest natukene ning kohaneda kiiresti. Ma ei tunne, et oleksin projektijuhina olnud meeskonna juhtija, kuid tunnetan enda kohalolu antud projektis. Minu ülesanne oli koos teiste

tudengitega luua näituse kontseptsioon ning administreerida teostust ja toimimist. See tähendab viia läbi koosolekuid, leppida kokku kohtumisi ja transporti, manageerida kõikide osapoolte tööd, luua pressitekste ja kommunikeerida. Lisaks teiste tudengite juhendamine, abistamine ning eriala avalikule tutvustamine on viinud mind ka lähemale enda eriala mõtestamisele.

KOKKUVÕTE

Teatrikunsti visuaaltehnoloogia eriala näitus “(R)EVOLUTSIOON” on loodud õppekava 25 juubeliks. Kontseptsiooni loomise ja tööde teostuse juures on enda panuse andnud Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia tudengid, õppejõud, vilistlased ja töötajad.

See on olnud protsess septembrist 2015 kuni maini 2016 ning näitus on toimunud nii Viljandis kui Tallinnas. Lavastuskorraldajana töötasin nii kontseptsiooni loomise kui korraldustöö juures, mis on andnud ülevaate ühe näituse idee arenemisest kuni teostuseni. Kontseptsiooni loomise keerukas protsessi käigus jõudsime ideele luua iseseisev visuaaltehnoloogide pind, mida nimetame Visuaalistaniks. Näitus koosneb kahest installatsioonist, milles sisaldub 24 iseseisvat pinda ning üks suurem ühistööna valminud installatsioon.

See on visuaaltehnoloogia tudengite või vilistlase sisemõtisklus oma erialast ning selle loominguline teostus. Näituse eesmärk on avada õppekava sisu laiemale üldsusele nii Viljandis kui Tallinnas. Näitus Tallinnas Von Krahlis avati 19.04 ning jäi avatuks teatri etenduste õhtutel 20.04 – 13.05.

KASUTATUD MATERJALID

Eesti keele seletav sõnaraamat <http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=revolutsioon&F=M>

10.05.2016

Ehrenpreis, Piret. Sakala, nr. 127, 7 juuli 2004 lk 4

Gillette, J. Michael. 1997, Theatrical design and production , fourth edition, 2000, lk 1

Komissarov, Eve. Visuaaltehnoloogia 25 – konverentsi tutvustus

<http://www.kultuur.ut.ee/et/osakonnad/visuaaltehnoloogia-25> 08.05.2016

Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia koduleht <http://www.kultuur.ut.ee/et/etenduskunst>

07.05.2016

TEA entsüklopeedia, 2011, 6.köide. Lk 384

Teatrikunsti visuaaltehnoloogia ajalugu, käsikiri

Teatrikunsti visuaaltehnoloogia vilistlased

<http://www.kultuur.ut.ee/et/etenduskunst/teatrikunsti-visuaaltehnoloogia-vilistlased>

12.05.2016

Universitas Tartuensis, nr 3, 03.2016. <http://www.ajakiri.ut.ee/artikkel/1807> 10.05.2016

Lisa 1

Viisa ankeet

VIISA

nr

VISUAALISTAN

ÜHENDATUD VISUAALTEHNOLOOGIAD

PERENIMI Vellama / Liksor

EESNIMI E-Liisa

SÜNNIAEG 2012 / 2013

AADRESS TÜ Viljandi
Kultuuriakadeemia

KÜLASTUSE DETAILNE KIRJELDUS

Mantra: e-mail, e-mail, telefonikõne, e-mail. Sõnum, sõnum kogu grupile, Skype kõne. Telefonikõne. Skype kõne grupiga, Sõnum. Tekstisõnum. Postitus, e-mail. Exel. Uus tabel, uued valemid. Word. PDF. Kõne.

Liigutused: keeda kohvi, tangi autot, kogu tšekke. Koosta lepingud, pildista tööprotsessi. Mõõda kõik üle, koosta tööjoonis. Planeeri logistika. Leia head lennupakkumised, vali õige majutus. Vasta kõigile küsimustele. Tegele kõikide probleemidega. Mõõda aega.

Omadused: särav, avatud, lahendustele orienteeritud, inseneri mõtlemisega, loominguliste ideedega, hea suhtleja. Konkreetne. Kannatlik. Ettenägelik. Suhtekorraldja. Psühholoog.

Ülesanded: tee nii, et kõik toimiks!

Järeldus: Ma olen nagu haldjas. Mu töö on haldjatolmu jagamine.

STAATUS	MÄRKMED
TÄIDAB VASTUVÕTTEV AMETNIK	

SUMMARY

Theatre technical arts' exhibition “(R)EVOLUTSIOON” from the idea to the realization.

This is an overview of the process of exhibition “(R)EVOLUTSIOON” which is made for 25th anniversary of theatre technical arts curriculum. Participants are present and former students and lecturers. It was showed in Viljandi, Kondase centre 09.03 – 17.04.2016 and in Tallinn, Von Krahle theatre 19.04 – 13.05 2016.

The process started in September 2015 and has lasted until May 2016. The main topic is finding the concept and idea for the exhibition and a short overview of my work as production manager. “(R)EVOLUTSIOON” is about everyday struggle of theatre technical personal, it is the insight to theatre technical arts specialty. The exhibition is material work, for introducing theatre technical arts speciality and people behind the stage. It concludes 25 pieces of art that is independent and belongs to new environment Visualistan. It is a new independent country for theatre technical personal.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liisa Liksor (**sünnikuupäev: 09.06.1992**)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Teatrikunsti visuaaltehnoloogia erialanäitus “(R)EVOLUTSIOON” ideest teostuseni
mille juhendajad on Holger Rajavee ja Margit Roosaar,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, 17.05.2016